

Krystyna Surowiec, Maria Zając

Antycypacja zagrożeń związanych z podejmowaniem i wykonywaniem przyszłej roli zawodowej psychologa : doniesienie z badań eksploracyjnych

Chowanna 1, 79-84

1998

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 1998	R. XL (LI)	T. 1 (10)	s. 79—84
------------	--	---------------	---------------	--------------	----------

Krystyna SUROWIEC
Maria ZAJĄC

Antycypacja zagrożeń związanych z podejmowaniem i wykonywaniem przyszłej roli zawodowej psychologa (doniesienie z badań eksploracyjnych)

W sytuacji, kiedy bezrobocie dosięgło absolwentów szkół wyższych, a zmiany na rynku pracy stawiają psychologom wciąż nowe zadania, autorki — odwoławszy się do swoich wcześniejszych badań sondażowych¹ — postanowiły bliżej zająć się wyrażaną przez studentów troską, ich obawami oraz niepokojami związanymi z podjęciem i wykonywaniem przyszłej roli zawodowej psychologa.

Badania

Nasze badania o charakterze rozpoznania wstępnego (eksploracyjne) objęły w pierwszym etapie studentów I roku psychologii (studia dzienne,

¹ Stanowiły one inspirację do badań, wynikającą z analizy ankiety, jaką przeprowadziłyśmy wśród studentów I, IV, V roku psychologii nt. ich wrażliwości etycznej i jej kształcenia w trakcie zajęć dydaktycznych. Zob. M. Zajęc, K. Surowiec: *Czy dydaktyka uniwersytecka kształci wrażliwość etyczną studentów psychologii (w świetle ocen retrospektywnych)*. W: „Psychologia. Badania i Aplikacje”. T. 1: *Świadomość etyczna psychologów. Szkice z pogranicza psychologii i etyki*. Red. Z. Ratajczak przy współudziale Z. Spendla. Katowice 1997.

Uniwersytet Śląski w Katowicach), których — zaraz po ukończeniu przedmiotu: Propedeutyka psychologii stosowanej i ich pierwszym kontakcie z pracą psychologów w różnych miejscach zatrudnienia — poproszono o pisemną wypowiedź na temat: „Obraz własny psychologa podejmującego pierwszą pracę w zawodzie”.

Następnie na drugim etapie badań wybrano trzy najbardziej prowokujące fragmenty wypowiedzi studentów I roku i zwrócono się do studentów IV oraz V roku z prośbą o skomentowanie ich; komentowane wypowiedzi dotyczyły zatrudnienia, zarobków i startu zawodowego. Uzyskano 65 pisemnych wypowiedzi studentów IV i V roku.

Analiza wypowiedzi studentów I roku

Studenci, u progu swej edukacji psychologicznej i zyskawszy doświadczenia podczas I semestru studiów, niepokoją się przede wszystkim o swe praktyczne przygotowanie psychologiczne i start zawodowy, który ma nastąpić po pięciu latach nauki. Niepokoje te odnotowano w 85% wszystkich wypowiedzi. A oto niektóre opinie studentów:

W obecnej chwili odnoszę wrażenie, że studiowanie zabija we mnie autentyczność, spontaniczność w kontakcie z drugim człowiekiem. Boję się, że po skończeniu studiów całkiem zatracę zdrowe, naturalne podejście do człowieka.

(wypowiedź nr 47)

Obawiam się, że kończąc studia będę posiadała ogromną wiedzę i brak umiejętności wykorzystania jej w pracy. Przypomina to trochę lekarza, który kończąc medycynę z wyróżnieniem, nie umie sobie poradzić ze zwykłym przeziębieniem.

(wypowiedź nr 24)

Chciałabym, żeby moja wiedza nie była czysto teoretyczna. Obawiam się sytuacji, że będę musiała uczyć się ponownie tych samych treści co na studiach, ale patrząc na nie z innej perspektywy — z zawodowego punktu widzenia.

(wypowiedź nr 6)

Brakuje mi zajęć praktycznych. Zdaję sobie sprawę z tego, że podstawą wszelkiej późniejszej pracy jest wiedza teoretyczna, niemniej jednak łatwiej ją sobie przyswoić, stykając się z pracującymi psychologami, wykorzystującymi w pracy koncepcje psychologiczne, lub kiedy samemu próbuje się tę teorię wykorzystać.

(wypowiedź nr 60)

Czy zaczynając pracę, będąc wypełnionym teoriami, będę umiał podejść do człowieka „po ludzku”, czy nie będę diagnozował go jak zepsuty samochód?

(wypowiedź nr 16)

Kolejnym problemem, będącym przedmiotem niepewności i wątpliwości studentów, jest ocena własnej przydatności do wykonywania zawodu psycho-

loga. Wystąpił on w 31% analizowanych wypowiedziach. Ilustrują go podane poniżej przykłady:

Boję się, że nie wystarczy mi własnych sił, by zmierzyć się z problemami innych ludzi.

(wypowiedź nr 45)

Boję się, że moje cechy charakteru będą mi często przeszkadzać w pracy.

(wypowiedź nr 58)

[...] tak naprawdę do końca nie jestem pewna, czy nadaję się na psychologa.

(wypowiedź nr 64)

Badani studenci ponadto ujawnili swe obawy dotyczące zatrudnienia po studiach za sprawiedliwe (godne) wynagrodzenie (28% wypowiedzi). Np.:

Nie napawa optymizmem dzisiejsza sytuacja psychologii i psychologów. Poziom wiedzy na temat psychologii jest bardzo niski i martwi mnie fakt, że być może za pięć lat niewiele się zmieni.

(wypowiedź nr 48)

[...] modłę się o rozwój i upowszechnienie psychologii, bym nie musiała martwić się o to, czy znajdę pracę:

(wypowiedź nr 48)

Niepokojąca jest kwestia niskich zarobków oraz brak miejsc pracy.

(wypowiedź nr 42)

Czuję presję ze strony rodziny, znajomych, którzy co jakiś czas zadają mi pytanie: Gdzie znajdziesz pracę? Czy myślisz, że utrzymasz się z pieniędzy budżetówki?

(wypowiedź nr 33)

W opinii studentów niskie płace będą utrudniały doskonalenie się zawodowe po studiach (11% wypowiedzi). Obawę o ponoszenie kosztów psychologicznych związanych z pełnieniem roli zawodowej odnotowano w 28% wypowiedzi. Troska o zachowanie zawodowej tożsamości psychologów oraz poprawne (adekwatne) spostrzeganie psychologa i jego odrębności (statusu, kompetencji) w stosunku do roli społecznej pedagoga i psychiatry wystąpiły w 15% wypowiedzi. Są jednak i takie wypowiedzi (5%), których autorzy deklarowali przebojowość („niczego się nie boję”), ekspansję i zaradność („w każdej sytuacji sobie poradzę”)

Komentarze studentów IV i V roku

Studentom IV i V roku przedstawiono do skomentowania poniższe fragmenty, które pochodziły z wypowiedzi ich młodszych kolegów i koleżanek z I roku:

1. [...] modłę się o rozwój i upowszechnienie psychologii, bym nie musiała martwić się o to, czy znajdę pracę.
(wypowiedź nr 45)
2. [...] jeśli jakiś zawód wykonuje się naprawdę dobrze i coraz lepiej, to problem finansowy jakby się rozwiązywał.
(wypowiedź nr 11)
3. [...] moje obawy wiążą się z samym startem.
(wypowiedź nr 21)

Ponieważ komentujący studenci traktowali zazwyczaj powyższe cytaty łącznie, analizując ich wypowiedzi, próbowano określić, czy i w jakim stopniu zawierają one odpowiedź na niepokoje oraz zagrożenia, jakie artykułowali studenci po I semestrze nauki.

Jeśli chodzi o ekspresję niezadowolenia z przygotowania do podjęcia pierwszej roli zawodowej psychologa — która potwierdzałaby niepokoje studentów I roku — to wyraża ją 15% studentów kończących studia. Ostro i radykalnie ujawnia je autorka przytoczonej wypowiedzi: „Postuluję o zmianę radykalną całego dotychczasowego programu studiów, ograniczenie ilości zajęć teoretycznych na rzecz praktyki [...]” (wypowiedź nr 60’). Większość jednak studentów (85%) nie zgłasza zasadniczo pretensji do programu studiów, sposobu kształcenia i stopnia przygotowania do zawodu. Studia traktowane są jako „fundament pod przyszły warsztat pracy” (wypowiedź nr 57’). Sam start zawodowy ujmowany jest zadaniowo i optymistycznie: „wtedy coś zaczyna się naprawdę!” (wypowiedź nr 1’), „być psychologiem to nieustanny własny rozwój” (wypowiedź nr 44’).

Udany start zawodowy sygnalizuje w swych wypowiedziach 14% studentów V roku. Poważne trudności związane z poszukiwaniem pracy przewiduje 5% studentów tego roku:

- [...] chciałabym, aby ktoś mnie zatrudnił.
(wypowiedź nr 3’)
- [...] Nie wiem jak szukać pracy.
(wypowiedź nr 28’)
- [...] Co może zaproponować mi rynek pracy w Polsce?
(wypowiedź nr 59’)

Pozostali studenci prezentują postawy aktywne i optymistyczne, jak przytoczone:

- Rynek pracy dla psychologów poszerza się i każdy, kto aktywnie poszukuje i chce pracę znaleźć, to ją znajdzie.
(wypowiedź nr 30’)
- Nie ma większych problemów z otrzymaniem pracy w ogóle, natomiast są problemy ze znalezieniem wymarzonej pracy.
(wypowiedź nr 14’)

Osoba niezaradna, nawet po najbardziej poszukiwanym kierunku studiów, będzie miała problemy.

(wypowiedź nr 15)

Niektóre wypowiedzi zawierają „receptę” na znalezienie atrakcyjnej pracy. Jej składnikami są: szerokie horyzonty, „otwarte oczy i uszy”, znajomość języków obcych i prawa pracy, umiejętność szukania pracy, przedsiębiorczość i optymizm.

Studenci ostatnich lat studiów uspokajają młodszych kolegów stwierdzeniem, że nie trzeba się modlić o rozwój i upowszechnianie psychologii, ponieważ ta dziedzina wiedzy obecnie utrzymuje się na dobrym poziomie i dynamicznie się rozwija, psycholog coraz częściej spostrzegany jest jako osoba, która może pomóc, której nie należy się bać, pójście do psychologa przestaje być czymś wstydliwym, a zapotrzebowanie na usługi psychologiczne jest duże i ciągle rośnie. Zwiększają się możliwości prowadzenia prywatnej praktyki. Pomimo tego optymizmu, 9% studentów zatroskanych jest nadal błędną percepcją osoby psychologa przez społeczeństwo.

Studenci zgodnie wskazują na bardzo niskie wynagrodzenie za pracę, szczególnie w resortach zdrowia i oświaty. Przewidują trudności finansowe, zwłaszcza na początku kariery zawodowej, gdyż mają świadomość, że bycie dobrym psychologiem wiąże się z koniecznością ciągłego rozwoju i dokształcania się za duże pieniądze. Potrzebę doskonalenia zawodowego dostrzega 35% studentów.

Łagodzenie problemów finansowych przez wykonywanie dodatkowych prac dla 3% studentów wiąże się z ponoszeniem kosztów psychologicznych, z zakłócaniem życia prywatnego, rodzinnego. W opinii 40% studentów problem finansowy będzie się rozwiązywał wraz ze wzrostem kompetencji i ich wysoką oceną przez klientów, co zwiększy szansę licznych i atrakcyjnych finansowo propozycji zawodowych.

Porównanie wybranych problemów studentów rozpoczynających i kończących studia

Porównanie dotyczyć będzie: problemu praktycznego przygotowania na starcie zawodowym, psychologicznej przydatności do zawodu, możliwości zatrudnienia, doskonalenia zawodowego po studiach, ponoszenia kosztów psychologicznych związanych z pełnieniem roli zawodowej oraz problemu społecznej percepcji funkcjonowania zawodowego psychologa.

Z 85% do 15% zmniejsza się ilość obaw związanych z praktycznym przygotowaniem do zawodu na samym starcie u studentów kończących studia. Wynik ten tłumaczyć można ich dłuższą edukacją, być może innym spojrzeniem na rolę studiów uniwersyteckich. Spośród studentów kończących studia żaden nie podaje w wątpliwość swojej przydatności do zawodu — zupełnie odmiennie niż wśród studentów I roku (31%). A jak należałoby ocenić przydatność tych 5% studentów, których charakteryzuje bierność, bezradność, pesymizm?

Studenci ostatnich lat odczuwają zdecydowanie mniejsze zagrożenie związane z zatrudnieniem (z 28% do 5% w porównaniu ze studentami I roku). Ten fakt można tłumaczyć lepszym rozeznaniem potrzeb, kontaktami poczynionymi w czasie praktyk po III i IV roku, bardziej dojrzałymi postawami, lepszym radzeniem sobie w sytuacjach trudnych.

Studentów kończących studia charakteryzuje znaczny wzrost potrzeby rozwoju osobistego i zawodowego (z 11% u studentów I roku do 35%). Problem kosztów psychologicznych związanych z pełnieniem roli zawodowej jest znacznie słabiej zaznaczony u studentów kończących studia (3% vs 28% na I roku). Również mniej (9%) martwią się oni problemami społecznej percepcji psychologa niż studenci I roku (15%).

Ogólnie można zatem podsumować, że studentów I roku cechuje odmienne rozumienie rozważanych problemów, słabsza znajomość rzeczywistości, niecierpliwość, mniejszy optymizm i duża troska o kompetencje zawodowe. Studenci kończący zatem studia nastawieni są na twórcze rozwiązywanie problemów, cechuje ich optymizm.

A jakie antycypacje związane z przyszłą pracą zawodową przejawialiby studenci psychologii innych ośrodków uniwersyteckich, „zanurzeni” w odmiennych lokalnie realiach gospodarczych i społecznych niż studenci Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach?